

Veenlandschap de Weerribben; Hollands Glorie, waar gecombineerd turf werd gestoken en riet geteeld.

Zomeractie 2017

Over enkele dagen ontvangt u post over de Zomeractie. Deze staat dit jaar in het teken van het project 'De terugkeer van de otter', waar u in deze landschappelijk meer over kunt lezen. Hiervoor hebben we een Europese subsidie ontvangen. Maar Europa geeft altijd maar de helft. De andere helft moet je als organisatie zelf op tafel leggen. Uw bijdrage zal daarom ingezet worden voor de cofinanciering van dit mooie project.

Buitenland van Rhoon

Onder Rotterdam, tussen de plaatsen Rhoon en Barendrecht, tussen de A15 en de oude Maas, ligt de laatste nog intacte aanwinningspolder die nog niet ten prooi gevallen is aan industrie of woningbouw.

Ter compensatie van het Tweede Maasvlakte-project nam het kabinet een planologische kernbeslissing (PKB) om de natuur en de leefbaarheid voor de mensen in Rijnmond te verbeteren. Om hoogwaardige natuur en meer lucht en recreatieruimte te garanderen, viel het oog op deze laatst overgebleven polder: de polder van Rhoon, of beter het *Buitenland van Rhoon*.

Daarvoor is een plan ontwikkeld. Dit plan behelst in grote lijnen het plan dat de VNC (in opdracht van de Vereniging Agrarische Belangen IJsselmonde) eerder heeft opgesteld en vormt de inspiratie voor de daadwerkelijke uitvoering.

De hoogwaardige natuur

Nederland is hoofdzakelijk een *cultuurlandschap*, waarnaar de *natuur*

Verder lezen op volgende pagina

Plasdras sloten met verspreide struwelen erlangs.

Foto: Valentijn te Plate

Foto's: Buiten-Beeld

zich moest voegen. Grutto's en andere weidevogels in de wei. Korenwolven, akkervogels en akker(on)kruiden in de akkers. Maar het agrarische cultuurlandschap nodigde steeds minder uit om er te wonen, te broeden of te foerageren. De landbouw veranderde van een 'natuurinclusieve' landbouw in een 'uitsluitingslandbouw', waarbij de natuur steeds meer werd buitengesloten. Als gevolg van intensieve bewerking, ontwatering, bemesting, tot en met gifspuiten aan toe, kwamen de agrarische soorten naar de rand van uitsterven te balanceren. Het meest bedreigd raakten de soorten die voorkomen bij akkerbouw op de rijke zee- en rivierklei.

Maar liefst 80 soorten akkerplanten worden bedreigd, waarbij enkele acuut, als ze inmiddels niet al uitgestorven zijn. Akkervogels – zelfs de veldleeuwerik, een oer-Nederlandse vogel – zijn stervenseldzaam aan het worden. Bovendien zijn er in Nederland nauwelijks akkerreservaten op rijke kleigrond. Nogal wiesdes, want die gronden zijn heel erg vruchtbaar, dus er is moeilijk aan te komen (lees: ze zijn duur).

Keuze voor de akkernatuur

Deze uitgelezen kans om in het Buijtenland van Rhoo, samen met natuurbeschermers en met boeren, hoogwaardige akkernatuur te realiseren waarmee uiterst bedreigde soorten voor uitsterven behoed worden, stemt optimistisch. Zeker wanneer deskundigen op het gebied van de verschillende soortgroepen nauw samenwerken en tijdens de uitvoering meekijken en deze indien nodig bijsturen. Want wat goed is

Een heuse herder met schaapskudde op de bomendijken; het behoort allemaal tot de mogelijkheden.

Foto: Valenijn te Plate

V.l.n.r. patrijs, veldleeuwerik en roodborsttapuit.

voor de leeuwerik, is niet altijd goed voor de akkerkruiden. Maar de polder van Rhoo, zo'n zeshonderd hectare groot, bestaat niet alleen uit akkerland. Er zijn ook watergangen, bomendijken, boomgaarden en elzensingels. Sloten kunnen natuurvriendelijke oevers krijgen, dijken kunnen gevarieerder worden beplant en bloemrijk worden gemaakt. Verspreide struwelen kunnen langs dijken en sloten worden aangebracht. Het zal allemaal positief uitwerken op de biodiversiteit. Soorten kunnen zo met duizenden toenemen.

Cultuurhistorie en recreatie

Enkele zeer fraaie historistische boerderijen en schuren sieren de polder. Uitbreiding van het aantal hoogstamboomgaarden rond de erven en elzenhagen kan de aantrekkelijkheid voor toeristen vergroten. Net als de herbouw van de twee historische poldermolens, een heuse herder met schaapskudde op de bomendijken, en een werkende eendenkooi met kooiker. Dit behoort allemaal tot de mogelijkheden, ook financieel.

Positieve ontwikkelingen ook voor de recreatie: er ontstaan mogelijkheden tot bezichtiging van boerenerven, molens, de herder met schaapskooi, de eendenkooi, grienden, boomgaarden met honing, fruit, jam et cetera. Maar ook mogelijkheden voor pensions, bed and breakfasts en restaurants met streekproducten uit het Buijtenland van Rhoo. Goede toegankelijkheid via fiets- en ruitersporen en een goede ontsluiting vanuit de omliggende steden, met name Rotterdam. Het zal drukker worden in de polder: dat staat vast. Zolang het de natuur en de leefbaarheid maar waarborgt, en niet op de laatste plaats voor de polderbewoners.

Opdracht

De VNC en het Louis Bolk Instituut is gevraagd om de eerder genoemde PKB-doelen op het terrein van hoogwaardige akkernatuur en recreatie in het Buijtenland van Rhoo, samen uit te werken en te vertalen naar concrete inrichtingsmaatregelen voor het landschap. Ook uitwerking van het recreatieve aspect is belangrijk. Het landschappelijk beeld dat ontstaat, kan tevens als voorbeeld gaan dienen voor de invulling van natuurinclusieve landbouw in Nederland.

In de Maasheggen, met hun meidoorns, sleedoorns, wegedoorns, is aan doornen geen gebrek. Steekt men zich aan een dezer doornen, dan kan de wond lelijk gaan ontsteken. Het is dan ook niet voor niets dat veel heggenvlechters hun handen beschermen met dikke leren wanten en hun ogen met een stevige bril. De dichte hagen met doornen zijn de schuil- en broedplaats van veel vogels die – ook niet voor niets – *struweelvogels* worden genoemd.

Roodborstje

Misschien wel het meest bekende vogeltje voor ieder van ons is het roodborstje: het vogeltje dat, naar het schijnt, tegen menig raamt tikt. Zijn thuishaven is, naast tuinen en parken, het hagen- en struweellandschap zoals de Maasheggen. Daar kun je op een willekeurige ochtend in het voorjaar overal zijn prachtige zang horen. Van het voorjaar tot ver in de zomer klinkt de zang van de roodborst, direct familielid van de nachtegaal, overtuigend en sterk. Maar misschien veel overtuigender en op z'n minst ontroerend klinkt het zachte, bijna onhoorbare gemurmel dat vrijwel nooit verstomt in herfst en winter. Stoer eigenlijk, omdat dan vrijwel iedere vogel zwijgt of met de staart tussen de poten is afgedropen naar warmere oorden in het zuiden.

Foto's: Birken-Beeld

Een doorn minder

Maar de naam *roodborst* zou beter gegeven zijn aan de goudvink. Deze heeft tenminste een rood-roze borst, terwijl ons roodborstje een roestbruin-oranje borst heeft. Het roestoranje dat na het scheren achterblijft in linnengoed als je je in je gezicht gesneden hebt. Het is dan toch goed te weten dat volgens overlevering de *roodborst* niet altijd een rode of roestbruin-oranje borst gehad heeft.

O nee. Ooit, ver weg in het heilige land (Palestina) waren de voorouders van onze roodborst reeds getuige van een gruweldaad van mensen die andere mensen ter dood veroordeelden en bij wijze van doodstraf aan een houten kruis nagelden. Op een dag hingen er weer drie onfortuinlijke mensen zo gekruisigd in kwelling te wachten op hun onafwendbare dood. Het verhaal nu wil dat de

man die – in volstrekte onschuld – aan het kruis in het midden hing ook nog eens was uitgedost met een doornenkroon!

Op een gegeven moment kwam er, hop, een kleurloos vogeltje aangevlogen dat dit onrecht gadesloeg. Het vogeltje landde op het kruishout en hipte aarzelend dichter naar het met doornen getergde hoofd toe. Machteloos tegenover zoveel leed en onschuld, kon het niet meer uitrichten dan zich in de takken van de doornenkroon te begeven en dan toch tenminste een doorn uit het hoofd van de gekruisigde te trekken en af te breken.

Met deze doorn in de snavel viel er echter een druppel bloed op de borst van de kleurloze vogel. Deze druppel verspreidde zich vliegensvlug over de borstveren en stolde daar onuitwisbaar. Want het vogeltje vloog snel naar een plas en badderde zoveel het maar kon. Tevergeefs.

Een jaar nadien paarde het tot dan toe onbeduidende vogeltje en korte tijd later kropen er jongen uit het ei. Toen de veren ontloken uit de schachten, saai en donker, kleurden ze op de borst helder oranje als geronnen bloed. Zo, nu waren de roodborstjes geboren. Sindsdien laten ze, zeker op Goede Vrijdag, en met Pasen op hun paasbest, van zich horen in heggen en stegen!

Foto: 123RF

Terugkeer van

Foto's: Buiten-Beeld

Geen dier dat zo bij Nederland waterland past als de otter. Meer nog dan de Nederlandse leeuw hoort de otter bij de lage landen. Nederland met zijn labyrint aan slootjes, rivieren en beekjes, meren, moerassen, vaarten en grillige kustlijn. Maar er is veel misgegaan in het verleden: beken werden gekanaliseerd en van begroeiing ontdaan. Rivieren raakten vervuild, moerassen werden ontwaterd, en de getijdenrivieren met hun mondingen werden afgedamd.

Zalm, forel en steur verdwenen uit onze wateren. Aal, stekelbaars en amfibieën – voorheen het stapelvoedsel voor de otter – werd het leven zuurgemaakt. Slecht een fractie van de eertijds enorme biomassa's van deze soorten resteert.

Nu de otters de rivieren met hun tichelgaten herbevolken, blijken de dieren de oude verbindingen langs kale riviertjes en weteringen opnieuw als verbindingen te willen benutten. Maar ze vinden daar geen dekking. En kruisingen met wegen vormen een ernstige bedreiging. Bij het huidige intensieve agrarische gebruik van land is het niet mogelijk over grote lengtes natuurlijke oevers aan te leggen, maar het realiseren van *stepping stones* kan wel eenvoudig.

In het midden van Engeland, aan de oostkust, liggen polders die ooit door Nederlanders aangelegd zijn waar de otters vlakdekkend voorkomen. De polders zelf zijn desolaat en de landbouwgronden worden uiterst intensief gebruikt. Dat de otter daar nu veel voorkomt, is veroorzaakt door enthousiastelingen bij het Engelse waterschap, die op regelmatige afstand van elkaar 'otterhotels' hebben aangelegd, vaak in combinatie met ijsvogelwanden.

Deze kennis gaat de VNC nu gebruiken om de Linge en andere kale weteringen in de Gelderse poort geschikt te maken voor otters. Dit gaan we doen door op regelmatige afstand van elkaar *otterholts* te plaatsen: ondergrondse, veilige en droge plekken waar otters kunnen overnachten of jongen kunnen baren. Deze gaan wij ook, net als in Engeland gebeurt, combineren met ijsvogelwanden en – waar passend – oeverwalwanden. Het beheer en de monitoring van deze 'faunahotels' zullen (deels) worden ondergebracht bij basisscholen in de omgeving. Leerzame projecten voor de leerlingen van deze scholen. Behalve dat leerlingen met eigen ogen kunnen zien hoe deze voorzieningen gebruikt worden, moeten ze de oeverwalwanden (nadat de vogels naar Afrika vertrokken zijn) ook schoonmaken en met nieuw schoon leem vullen om zo hergebruik mogelijk te maken. Ook amfibieën, libellensoorten en vissen zullen van de voorzieningen profiteren.

Goed nieuws

Het goede nieuws is dat de Europese commissie besloten heeft aan dit Euregio-project geld toe te kennen om de uitvoering mede mogelijk te maken. In het kader vindt u meer informatie over dit mooie project.

de otter

Project Groen Blauwe Rijn Alliantie

In het project Groen Blauwe Rijn Alliantie (GBRA) werken Duitse en Nederlandse organisaties samen aan het verbeteren van de otterpopulatie in het Rijn-Waal gebied. De thema's water, natuur, rivierbeheer en natuur- & milieueducatie staan centraal.

Bij bewoners en schoolkinderen zal het belang van een waardevol groen & blauw Rijnlandschap onder de aandacht worden gebracht. Ook zal worden ingezet op het vergroten en uitwisselen van kennis over de ontwikkeling van uiterwaarden, het functioneren van ecologische corridors en de ontwikkeling van de populatie otters en trekvisser, om zo beheermaatregelen te kunnen verbeteren.

Er zal een gezamenlijke Nederland Duitse otterknelpuntenkaart worden ontwikkeld, waarbij bekeken wordt welke maatregelen nodig zijn om de otterknelpunten op te lossen. Dit is maatwerk: een oplossing moet specifiek voor een bepaalde locatie ontworpen zijn om goed te kunnen functioneren.

In het project worden 15 belangrijke knelpunten in het projectgebied aangepakt, deels in Nederland en deels in Duitsland.

De precieze locaties en uit te voeren maatregelen zullen tijdens de uitvoering van het project door de experts nader worden bepaald.

Er zullen ook 40 'fauna stepping stones' worden aangelegd. Daarbij moet gedacht worden aan een natuurvriendelijke oever, een schuilplek voor otters ('otterholt') en/of een kleinschalige waterpartij, eventueel met ijsvogelwand en oeverwaluwand. Goed voor de otter, voor de ijsvogel, voor de oeverwaluw en voor veel andere soorten die straks de strakke leegte in het landschap kunnen gaan doorkruisen en overbruggen, op zoek naar nieuwe leefgebieden, omdat er vertrouwenwekkende oases voor de dieren zijn aangelegd, op beloofbare en bezwembare afstanden.

In het GBRA-project is de Rijn hierbij het logische verbindende element omdat deze rivier de gebieden al eeuwenlang met elkaar verbindt. Een verbinding die belangrijk is voor mens, economie, landschap, water en natuur.

Frans van Hintum In memoriam

Op 27 april 2017 is Frans van Hintum overleden. Frans was sinds 2006 de ontwerper en maker van de Gouden Mispels en de Gouden Zwaluwen; de belangwekkende onderscheidingen die de VNC jaarlijks uitreikt.

Frans is helaas te vroeg overleden. Maar met de toekomstige uitreikingen van de Gouden Zwaluw en Gouden Mispel zal zijn scherpe blik en liefde voor de natuur voortleven.

Art-deco met verticale rietdekking

Aan de rand van Leiden, langs het Rijn-Schiekanaal, vlak bij de Driegatenbrug, is een wijk gebouwd in de jaren tien van deze eeuw. Niet zomaar een wijk, oh nee. Wat meteen opvalt, is dat rietdekkers hier een bijzondere klus aan gehad moeten hebben. De uitdaging lag in de verticale rietdekking langs de muren en in de strakke uitsparingsneden in het riet langs dakranden, ramen en andere uitsparingen. Verder robuust aandoende steenmuren (steen gestort in een gazen mal) en boomgaarden in gemeenschappelijke groene ruimtes, en verrassende kleine privé-tuinen en terrassen in hoeken van woningen.

Een art-deco-achtig ontwerp, waarbij pleisterwerk en rietdekking stoer ogen, en waarbij afwisseling en positionering van twee-onder-een-kappers en losstaande huizen met muurtjes en groen een dorpse indruk wekken. Daar wonen zal iedere dag een thuisgevoel geven.

Mooi gebouwd

De laatste heg

Naar verluidt roeien de Franse boeren de laatste jaren circa 45.000 kilometer heggen per jaar. In totaal is al 1.200.000 kilometer verdwenen. Het pays de bocage, zoals de Fransen hun heggenlandschap noemen, verdwijnt zo snel dat je op Google Earth het dramatische effect kunt volgen. Bijvoorbeeld op luchtfoto's van Normandië, genomen met tussenpozen van vijf jaar, zie je dat aan de ene kant alle heggen verdwenen zijn en dat ze er aan de andere kant nog allemaal staan. Geploegde akkers verraden jaren later, door een verkleuring in de percelen, nog exact waar de heggen stonden. Dramatisch...

Droef om te zien hoe eeuwenoude bomen uit de heggen omgetrokken worden, verzaagd worden en tot haardhout gekloofd worden. Hagen met geschiedenis, uit de tijd van de Romeinen en de Galliërs. Ja, sommige hagen dateren zelfs uit de ijzer- en de bronstijd. Zonder schaamte worden ze gerooid en op brandstapels gegooid.

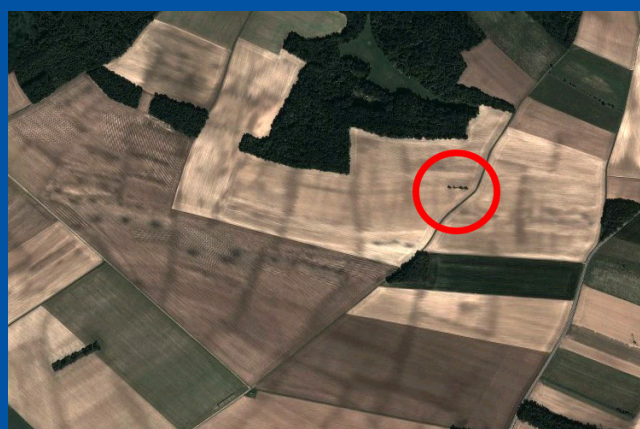
Maar echt triest word je als je terugkomt van een congres van UNESCO Europa over werelderfgoed, onder andere over het behoud van het laatste heggenlandschap van Nederland, en dan de kaalslag ziet. Schijnbaar moet eerst het stadium bereikt zijn dat bijna alles verwoest is, voordat men vervolgens uit alle macht gaat redden wat er nog te redden is.

Ergens boven de Morvan in Frankrijk, langs de drukke weg, vast uit Napoleons tijd, staat een boom met aan de voet een laatste stukje heg, ruw uitgetrokken, te wachten op het vuur. Uit de grond stekende wortels laten zien waar de haag gestaan heeft. Het is voorjaar en de leeuweriken stijgen vanaf de immense akkers, waar enkele decennia geleden nog een labyrint aan heggen met eeuwenoude overstaanders moet hebben gestaan, zingend de hemel in. Het kan de hooikoorts zijn of de wind, maar het licht is me te fel, de ogen te vochtig; ze branden en prikken. Mijn veel jongere collega, een boer die een paar jaar geleden langs de Limburgse Maas zijn heggen juist weer heeft aangeplant en hersteld, maakt foto's van de honderden net opkomende echte sleutelbloemen en orchideeën,

De sleutelbloemen zullen voor het laatst in hun bestaan bloeien.

***Boven: Laatste rest van de heg gerooid.
Onder: De laatste heg in Google earth. Verkleuringen in de akkers verraden het vroegere heggenlabyrint.***

die voor het laatst in hun bestaan zullen bloeien. Want volgend jaar staat er alleen nog die ene boom, midden in de akker, waar de leeuweriken na het ploegen een verkleuring zouden kunnen zien waar ooit een heg heeft gestaan. Maar leeuweriken kijken recht vooruit als ze de hemel in klimmen.

Teruglopend naar de auto bukken we zonder veel te zeggen en rapen we vuursteen op, om enkele orchideeën en een sleutelbloem mee uit te graven. Het liefste had ik een kraan en een vrachtwagen gehad. 'Weet je,' zeg ik, nog een keer omblickend over mijn schouder, 'daar staan denk ik net zoveel echte sleutelbloemen als in heel Nederland nog groeien.'

Thuis in mijn tuintje komen de orchideeën met hun bloemen nu te voorschijn. Ik heb ze gedetermineerd en weet dat het de witte mugenorchis moet zijn. In Nederland uitgestorven in 1890!

Jaap Dirkmaat
directeur

Foto: Valentijn te Plate

Winnaars Gouden Zwaluw 2017

Donderdag 8 juni reikte Vereniging Nederlands Cultuurlandschap (VNC) in het Openluchttheater Goffert in Nijmegen drie Gouden Zwaluwen uit aan organisaties die zich verdienstelijk hebben gemaakt om natuur in de straat, wijk of stad te bevorderen.

Na het welkomstwoord van Harry Keereweer, voorzitter VNC, werden de gasten meegenomen op excursies door het Goffertpark. Bij terugkomst presenteerde Jaap Dirkmaat, directeur VNC, de ceremonie en reikte hij de prijzen uit. De sfeervolle middag werd vervolgens afgesloten met feestelijke netwerkborrel in het Openluchttheater.

De volgende drie projecten zijn beloofd met een Gouden Zwaluw:

- Torentuin Zaltbommel van Stichting de Torentuin en de Gemeente Zaltbommel, voor het bereiken van een omgekeerde beweging waarbij

bebouwing voor een deel is geweken voor meer groen in de menselijke woonomgeving.

- Natuurzone Baanste Noord van de Gemeente Purmerend, niet voor een bedrijventerrein, hoog dynamisch, maar wel omdat dit terrein omringd is door een schil van een geheel andere dynamiek.
- Kinderopvang Struin in Nijmegen, voor het in deze tijd ongekend gedurfd, maar oh zo logisch en natuurlijk, kinderen zo vroeg en zo veel mogelijk bloot te stellen aan de natuur, bij ieder weertype de elementen trotserend.

Ook voor de kinderen van winnaar Struin was het een feestelijke dag.

Foto: Valentijn te Plate

Landschapmuseum: nieuwe vrijwilligers gezocht

Met ons vernieuwde Landschapmuseum willen we zo veel mogelijk nieuwe mensen enthousiasmeren met onze boodschap en missie om Nederland weer mooi te maken. We kunnen daarbij wat extra hulp goed gebruiken om ons team van vrijwilligers te versterken.

Lijkt het u leuk om af en toe bezoekers rond te leiden in en rondom het prachtige rijksmonument Huize Wylerberg in Beek-Ubbergen? Word dan ook vrijwilliger van het Landschapmuseum!

Neem contact op met Rhea Diemer via rdiemer@nederlandscultuurlandschap.nl of bel naar 024 684 22 94.

Sponsorkliks

Doet u wel eens aankopen op internet? Wist u dat u dan met één extra klik de VNC kunt sponsoren? Door uw aankopen te doen via Sponsorkliks ontvangt de VNC een percentage van het aankoopbedrag zonder dat het u iets extra's kost. Ga naar nederlandscultuurlandschap.nl, klik onder aan de pagina op het Sponsorklikslogo en doe voortaan vanaf daar uw aankopen.

Wij worden gesteund door

